

16. Yüzyıl Portekiz Kroniklerindeki Müslüman Algısı Üzerine Bazı Tespitler

Some Observations on the Perception of Muslims in 16th Century Portuguese Chronicles

Hava Önalın¹

ÖZ

On altıncı yüzyıl Portekiz kronikleri coğrafi keşifler dönemini epik bir dille anlatırken, Müslümanlara ve İslamiyet'e yönelik nefret söylemleriyle de dikkat çekmektedir. Bu kroniklerde Hz. Muhammed'in hayatı ve İslamiyet, genellikle taraflı ve küçümseyici bir üslupla ele alınmıştır. Portekiz'in Hindistan'daki faaliyetleri Müslüman devletlerle yalnızca ekonomik rekabeti değil, dini çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Mekke, Medine ve Cidde gibi İslam dünyasının kutsal şehirlerini tahrip ederek Hz. Muhammed'in naaşını kaçırmaya yönelik emellere dair planlar, ayrıntılı bir biçimde kaleme alınmıştır. Müslümanlar genellikle "Muhammed'in takipçileri" ya da "yanlış dinin mensupları" gibi ifadelerle aşağılanmış; Mekke, Medine ve Cidde ise "tahrip edilmesi gereken yerler" olarak betimlenmiştir. Afonso de Albuquerque (ö.1515) ve diğer Portekizli liderlerin yazışmalarında, bu şehirleri yıkmaya planlarının açıkça dile getirildiği görülmektedir. Portekiz, ekonomik çıkarlarını koruma amacıyla Müslüman devletler arasındaki çatışmaları desteklemiş ve bu zayıflıkları, lehine kullanmıştır. Dönemin kronik yazarları, İslamiyet'i bir "sapkınlık" olarak tanımlarken Hristiyanlığı yücelten bir anlatımı tercih etmişlerdir. Kronikler, Portekiz'in dini ve siyasi söylemlerini yansıtanın yanı sıra iki din arasındaki gerilimli ilişkiyi ve bu ilişkinin ekonomik, politik ve kültürel bağlamlarını anlamak için önemli birer belge niteliği taşımaktadır. Bu makale; on altıncı yüzyılda yaşanan Müslüman-Hristiyan çatışmasını, dönemin Portekizli kronik yazarlarının gözünden anlatmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, Müslüman, Hristiyan, Portekiz, 16. Yüzyıl, Hz. Muhammed

ABSTRACT

The sixteenth-century Portuguese chronicles, while narrating the Age of Discoveries in an epic tone, are also notable for their hate speech against Muslims and Islam. In these chronicles, the life of Prophet Muhammad and Islam are often depicted in a biased and disparaging manner. Portugal's activities in India not only brought economic rivalry with Muslim states but also intensified religious conflict. Plans to destroy sacred cities of the Islamic

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Hava Önalın (Dr.),
Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye
E-posta: havvaonalan@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7759-1142

Başvuru/Submitted: 08.12.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.02.2025
Son Revizyon/Last Revision Received:
13.02.2025
Kabul/Accepted: 21.02.2025

Atıf/Citation: Önalın, Hava. Some Observations on the Perception of Muslims in 16th Century Portuguese Chronicles. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 15/1, (March 2025): 237-261.
<https://doi.org/10.26650/iiutd.2025.1598232>

world, such as Mecca, Medina, and Jeddah, and to desecrate Prophet Muhammad's tomb, were documented in detail. Muslims were frequently derided with terms like "followers of Muhammad" or "adherents of a false religion", while Mecca, Medina, and Jeddah were described as "places that must be destroyed." In the correspondence of Afonso de Albuquerque and other Portuguese leaders, explicit plans to demolish these cities are evident. To protect its economic interests, Portugal supported conflicts among Muslim states and exploited these divisions to its advantage. Chroniclers of the period portrayed Islam as "heresy" and favored a narrative that exalted Christianity. Chronicles not only reflect Portugal's religious and political discourses but also serve as critical documents for understanding the tense relationship between the two religions and its economic, political, and cultural contexts. This article aims to depict the Muslim-Christian conflict of the 16th century through the perspective of the Portuguese chroniclers of the period.

Keywords: Islam, Muslims, Christianity, Portuguese, 16th Century, Prophet Muhammad

EXTENDED ABSTRACT

The sixteenth century was a period during which the concepts of spices, trade, and imperial dominance gained immense significance, and the competition among major powers intensified. In this era, the struggles for control of maritime routes and economic resources extended beyond trade, encompassing religious, cultural, and political conflicts. The Ottoman Empire, seeking to extend its Mediterranean victories to the Indian Ocean, found its place in a setting marked by competition between galleys and galleons. As the leading power of the Islamic world, the Ottomans aimed to defend the holy lands and maintain control over vital sea routes. This period witnessed a series of violent clashes between the Cross and the Crescent. Conflicts in the Red Sea, Indian Ocean, and Persian Gulf were often portrayed in contemporary sources with exaggerated expressions or inflammatory rhetoric.

Catholic Portugal, in its pursuit of control over Eastern trade routes, also viewed the spread of Christianity in these regions as a key mission. By reaching India and securing control over the spice trade route, the Portuguese sought not only economic gain but also the spread of Catholicism and the establishment of Christian dominance in the East. However, this mission led to significant religious and political tensions, particularly with powerful Muslim states such as the Mamluks and the Ottomans. Portuguese chronicles frequently presented these struggles from a biased perspective, shaped by deep-seated prejudices against Islam. Historians such as João de Barros, Diogo do Couto, Gaspar Correia, and Fernão Lopes de Castanheda celebrated only Portuguese victories and the successes of their commanders, while framing their depictions of Islam and Muslims in ways that emphasized Christian superiority and lacked objectivity.

The hate speech found in these works was often directed at the life and teachings of Prophet Muhammad. Portuguese writers employed derogatory terms, such as "false prophet", to describe Muhammad, portraying him as a heretical and misguided figure. Given the religious and political context of the time, it is evident that these portrayals were deliberately crafted to reflect a biased viewpoint. Writers like João de Barros and Damião de Góis sought to depict Muhammad as a heretical leader, and such narratives can be interpreted not only as attacks on a religious figure but also as attempts to justify Portugal's colonial mission.

Portuguese hostility toward Islam intensified after the capture of the port of Jeddah. Aiming to reach and control the holy cities of Mecca and Medina, the Portuguese began to take increasingly radical actions. Allegations, such as plans to steal the remains of Prophet Muhammad, reflected the discomfort Portuguese colonial authorities felt regarding Jerusalem being under Muslim control. However, these plans proved unsuccessful and only served to create more enemies. Portuguese governors in India, following royal directives, sought to eliminate Muslim presence in the region. In this context, the Portuguese efforts in the Red Sea and their plans to desecrate Prophet Muhammad's tomb were ultimately thwarted. This failure only further fueled Portuguese animosity, and ships sent from India began to explore new maritime routes. Based in Goa, the Portuguese state occasionally exploited the rivalries between Muslim states to its advantage. One such strategy involved establishing friendly relations, gaining trust, and then betraying that trust to inflict harm. This tactic was not only aimed at achieving economic gain but also at expanding Portugal's political influence.

The aim of this article is to explore how the perception of Muslims was shaped in Western literature, particularly in a period when Portuguese sources were underutilized in Turkish scholarship. These observations will be presented in the form of direct translations, without intervention, and the expressions related to Muslims in the Portuguese chronicles will be examined, sometimes supported by Portuguese archival documents. The relationships with Muslims in regions spanning from the Red Sea to the Indian Ocean will be analyzed in detail in the context of religious factors. In this context, we can assert that the perception of Islam created by the Portuguese and the gaps in their historical narratives hold great significance in contemporary historiography.

Giriş

İber Yarımadası'nın iki büyük devleti olan İspanya ve Portekiz arasındaki rekabet, 7 Haziran 1494 tarihinde Kastilya-Aragon Krallığı ve Portekiz Kralı II. João (1455-1495) arasında imzalanan Tordesillas Anlaşması'yla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu anlaşmaya göre Yeşil Burun Adaları'nın üç yüz yetmiş fersah batısı, iki ülkenin yapacağı keşifler için sınır kabul edilmiştir.¹ Anlaşma; çizilen sınırın batısında yer alan keşfedilmiş ya da edilecek tüm yerlerin İspanya hakimiyetinde olmasını, sınırın doğusunda yer alan yerlerin ise Portekiz hakimiyetinde kalmasını taahhüt ediyordu. Bu durum, Avrupalı devletlerin nezdinde olumlu karşılanmamakla birlikte bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Avrupa'da toprak kavgaları ve saltanat savaşları yaşanırken batıda küçük bir toprağa sahip Portekiz, tüm bu kavgaların ötesinde bir misyonla yönünü doğuya çevirmiştir. On beşinci yüzyıldan itibaren Afrika'nın batısında yeni yerleşim yerleri keşfeden Portekizli denizciler, bu yolculukları esnasında kimi zaman Atlantik Okyanusu'nda kaybolmayı ve ülkelerine geri dönmeyi de göze almıştır. Vasco da Gama Hindistan'a ulaştığında “baharatı ve Hristiyanları bulmaya geldim” derken, bu coğrafyada yeni bir rekabet ortamı oluşacağından habersizdir. Baharata ulaşarak Hind ticaret yolunun kontrolünü sağlamak isteyen Portekizliler için bu hakimiyet, yalnızca ekonomik ve siyasi kaygılardan ibaret değildi. Coğrafi keşifler dönemi ile özdeşleşen Portekiz için dinî üstünlük sağlamak ve Katolik inancını yaygınlaştırmak, en önemli misyonlardan biriydi.²

Hindistan'dan gelen baharat; Hüzmüz ve Basra Körfezi'ni takiben Halep ya da Aden Körfezi ve Cidde üzerinden Kahire'ye, ardından Avrupa pazarına ulaşması için Venedikli aracılara götürülüyordu.³ Portekizliler baharatın kaynağı olan Hindistan'a ulaştı, Hind-Kızıldeniz ticaretinin kontrolünü sağlayarak zenginleşen Müslümanlarla mücadele etmeye başlamıştır. Bu mücadelenin başrolünde ise Kızıldeniz ticaretinin hâkimi Memlükler yer alıyordu. Memlüklerin 1517 yılındaki Ridaniye Seferi neticesinde Osmanlı hakimiyetine girmesinin ardından bu coğrafyada güç dengelerini değiştirecek yeni ve güçlü bir devlet varlık göstermeye başlamış oldu. Kızıldeniz-Hind Okyanusu ve Basra Körfezi'nde Müslüman-Hristiyan mücadelesi yaşanmasına sebep olan hadiseler, dönemin Portekiz kaynaklarında genellikle objektiflikten uzak bir anlatımla yer almıştır.

Bu çalışma; Türkçe literatürde eksikliği ziyadesiyle hissedilen Portekiz kronikleri üzerinden bir tespit ve değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. On altıncı yüzyılda kaleme alınan Portekiz kroniklerini kullanarak Müslümanlara ve İslamiyet'e bakış açısını, nefret söylemleri üzerinden örneklerle anlatmak hedeflenmektedir. Kroniklerin içeriği ve yazarları hakkında bilgi verildikten sonra, Müslümanlar hakkındaki beyanlar ve ifade şekilleri üzerinde durulacaktır. Metinlere müdahale edilmeden ve yorum yapmadan, çeviri ve alıntı şeklinde bir yöntem kullanılarak

1 Héctor José Tanzi, “O Tratado de Tordesillas e sua Projeção”, *Revista de História* 54/108 (1976), 534.

2 “Portekizlilerin en büyük amacı, Müslümanları Katolikleştirmektir.” Ebu Yahya Zeynüddin b. Ali b. Ahmed el-Muabberi el-Melibârî, *Tuhfetü'l-Mücâhidîn fî Ba'zı Ahbârî'l-Burtugaliyyîn* (Kuvvet: 2017), 170.

3 Robert Bertram Serjeant, *The Portuguese off the South Arabian Coast: Hadramî Chronicles* (Oxford: At the Clarendon Press, 1963), 3.

bir çalışma hazırlanması planlanmaktadır. Kronikler, dönemin Portekiz arşiv belgeleriyle de desteklenecektir.

1. İber Yarımadası'nda Müslüman Fetihlerinin Hristiyan Perspektifinden Yansımaları

İber Yarımadası'ndaki Hristiyanların İslamiyet'le tanıştığı 711 yılı, bölge halkı için Müslüman egemenliğinde yeni bir dönemin başlangıcını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte farklı kültürlerin ve inanç sistemlerinin bir arada bulunduğu bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde Hristiyanların İslamiyet'e ve Müslümanlara yönelik algılarını aksettiren ve özellikle Endülüs bölgesinde yaşayan Hristiyanların İslamiyet'e dair görüşlerini yansıtan bu eserler, dokuzuncu yüzyıl gibi erken bir dönemde yazılmaya başlanmıştır.

Sevizinci yüzyılda gerçekleşen Müslüman fetihleri, Hristiyan perspektifinden İspanyol kroniklerinde iki farklı şekilde sunulmuştur. İlki, Vizigotların işledikleri günahlar nedeniyle Tanrı tarafından gönderilen ilahi bir ceza olarak yorumlanmıştır. İkincisi ise, Hezekiel Kitabı'ndaki bir kehanetin gerçekleşmesi ve doğrulanması şeklinde ele alınmıştır. Fetihlerin Tanrı tarafından bir ceza olarak görülmesi ve kadere bir bakış açısının benimsenmesi, Vizigot dönemine kadar uzanarak yedinci yüzyılın başlarından itibaren tahta geçiş sorunlarıyla ilişkilendirilir. Bu durum; Vizigot Krallığının yaklaşık bir yüzyıl sonra Müslüman fetihleriyle sona ermesiyle birlikte fetihlerin, Vizigot entelektüel geleneğinin mirasçıları olan Mozarap çevrelerinde, işlenen günahların bir sonucu olarak Tanrı'nın bir cezası şeklinde yorumlanmasına yol açmıştır.⁴ Endülüs'ün fethedilmesi, Hristiyan ve Arap kaynaklarındaki kehanetlerle ilişkilendirilmektedir. En bilinen kehanetlerden biri, Toledo'daki *kilitli ev* efsanesidir. Efsaneye göre, Rodrigo'nun geleneksel bir uygulamayı reddedip evi açmasıyla, içeriye giren figürlerin Arapların Endülüs'ü işgal edeceğini bildiren bir yazı bırakması, fethin daha önce kehanet edildiğini öne sürer. Bu metin, Hristiyan ve Arap geleneklerinde Endülüs'ün fetih sürecinin ilahi bir düzenin parçası olarak algılandığını vurgulamaktadır.⁵ 754 tarihli *Mozarap Kroniği* adlı eser, İspanya'nın yaşadığı felaketlere dair bir anlatı sunmuştur. Kronikte İspanya'nın düşüşü, *kâfirlerin [Müslümanların]* egemenliği altına girmesiyle ilişkilendirilmiş ve bu durum, Roma'nın düşüşünden daha yıkıcı bir olay olarak betimlenmiştir.⁶ Anlatı, İspanya'nın o dönemdeki durumunu, geçmişteki büyük medeniyetlerin çöküşüyle karşılaştırarak ülkenin yaşadığı toplumsal ve kültürel yıkımı vurgulamaktadır.

Endülüs'te İslam'a karşı olan metinler, Müslümanların bölgeyi fethedip merkezi bir yönetim kurmalarının ardından ortaya çıkmıştır. Fetih sonrası dönemde, Müslümanlar, Hristiyanlar ve

4 Alejandro García Sanjuán, "Las Cousas de la Conquista islámica de la península Ibérica según las Crónicas Medievales", *Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos (MEA) SECCIÓN ÁRABE-ISLAM* 53 (2004), 104-105.

5 García Sanjuán, "Las Cousas de la Conquista islámica de la península Ibérica según las Crónicas Medievales", 11-112.

6 Martín F. Ríos Saloma, "La Reconquista: Génesis de un Mito Historiográfico", *Historia y Grafía*, 30 (2008), 199.

Yahudiler birlikte yaşamaya başlamıştır. Bu yeni durum, ilk kez Müslümanlarla yakın temas hâlinde bulunan Hristiyanlar için farklı bir sürecin başlangıcıydı. Zamanla Hristiyanlar, Müslümanları ve onların dinini tanımaya başladılar. Bu tanıma süreci, teolojik anlamda İslâm'a karşı bir savunma refleksi geliştirmelerine yol açmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda Kurtubalı rahip Speraindeo, yaklaşık 820-830 yılları arasında İslâm karşıtı bir eser yazmıştır. Aynı dönemde Urgelli Felix'in kaleme aldığı *Felix'in Bir Sarazen'le Tartışması*⁷, Hristiyanların İslâm'a karşı teolojik savunma yapma ihtiyacının erken örnekleri arasında yer almaktadır.⁸ Antik Yunan ve Roma kaynaklarında, özellikle Fırat Nehri'nin batısındaki çöl bölgelerinde göçebe olarak yaşayan topluluklar *sarazen* olarak adlandırılmıştır. Bu terim, söz konusu grupların anavatanlarından çıkarak geniş çaplı fetih hareketlerine girişmeleriyle birlikte batı dünyasında yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır.⁹

Dokuzuncu yüzyılda kaleme alınan Latince el yazması *Codex Albeldensis* 'te sarazenlerin, Vizigot Krallığı'nı ele geçirdiklerine ve Hristiyanların sürekli savaşlarla onları mağlup etmeye çalışmasına rağmen ilahi takdirin müdahalesine kadar kesin bir zafer elde edemediklerine dair ifadeler yer almaktadır.¹⁰ Ancak belirtmek gerekir ki Müslümanların İber Yarımadası'nda egemenlik kurmasının ardından özellikle Vizigot yönetimi altında ezilen alt sınıflar, İslâm'a büyük bir ilgi göstermiştir. İslâm'a geçiş kolay olup, din değiştiren köleler özgürleşirken, Hristiyanlar da vergi muafiyeti kazanıyordu. Müslümanlara karşı direnmeyen toprak sahipleri mülklerini koruyabiliyor, halk ise dinî özgürlüğünü sürdürebiliyordu. İdari yapı büyük ölçüde korunurken, kilise ve soylulardan alınan topraklar halka dağıtılmış, böylece tarımsal üretimde ve küçük mülkiyette önemli bir gelişme sağlanmıştır.¹¹ Ancak İslamiyet'in hoşgörü politikasına rağmen bu dönemde Müslüman egemenliğine karşı çıkan Hristiyanlar arasında bir hareketin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu hareket, gerçek inanç olarak kabul edilen Hristiyanlığı savunmayı ve İslâm'ı reddederek ona karşı mücadele etmeyi amaçlıyordu. Bilhassa *Kurtubalı Eulogius*'un¹² yazıları, bu dönemde İslâm'a karşı mücadele temsilcilerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Eulogius, İslâm'a karşı gerçekleştirdiği saldırılarla İspanya'daki şehitler hareketinin savunucusu ve teşvikçisi olarak tanınmıştır. Müslümanları; *zulmeden*, *şehvetperest* ve *Antikrist Muhammed'in taraftarı* olarak tanımlamaktadır. Eulogius ile birlikte Müslümanların düşman olduğu algısını oluşturan *Kurtubalı Álvaro*¹³ ise Hz. Muhammed'i, *şeytanın etkisiyle insanları sonsuz felakete sürükleyen sahte bir peygamber* olarak nitelendirmektedir.¹⁴ Eulogius,

7 Disputatio Felicis cum Sarraceno.

8 Enes Şanal, "Arapça Konuşan Hristiyanlar: Mozaraplar'ın Endülüs Bilim Hayatına Katkıları (X. Asır)", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXVIII/2 (2023), 739.

9 Ameer Ali Syed, *A Short History of the Saracens* (New Delhi: Kitab Bhavan, 1926), 4.

10 Yves Bonnaz, *Chroniques Asturiennes (Fin IXe Siècle) avec édition critique, traduction et commentaire* (Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1987), 23.

11 Manuel Cerveira Pinto, *O Douro no Garb Al-Ándalus: A Região de Lamego Durante a Presença Árabe* (2004), 40-41.

12 Eulógio de Córdoba.

13 Álvaro of Córdoba.

14 John Tolan, "Reliques et païes: la naturalisation des martyrs de Cordue à Saint-Germain (IX siècle)", *Aquitaine*

Kurtuba'nın Şehitleri'nde İslam'a karşı yazdıkları eleştirilerle, Hristiyan topluluğunun egemenlerine karşı bir direniş çağrısı yapmayı hedeflemekteydi. Bu sebeple kendi topluluğunda bir gerçek yaratmak amacıyla İslam'ı bir düşman, kötü ve perişan bir inanç olarak tasvir etmiştir. Eulogius, İslam'ı ve özellikle Hz. Muhammed'i Endülüs toplumu için büyük bir tehdit olarak görmektedir.¹⁵ Álvaro ve Eulogio; İslam'ı, Hristiyanlıktan tamamen sapmış ve en tehlikeli sapkınlık olarak tanımlanmışlardır.¹⁶

Sekizinci yüzyılın başlarında Vizigot Krallığı iç savaşıyla zayıflamış, 711-715 yılları arasında Berberî ve Arap Müslümanlar, İspanya'nın büyük kısmını fethederek Kurtuba merkezli bir emirlik kurmuştur. Ancak İber Yarımadası'ndaki Müslümanlar arasındaki sürekli iç bölünmeler, Hristiyanların topraklarını geri alma sürecini, yani *Reconquista*'yı hızlandırmıştır. Endülüs Emevî Devleti'nin merkezi otoritesinin Kurtuba dışında zayıfladığı veya tamamen kaybolduğu dönemde, çeşitli şehirlerde bağımsız şekilde hüküm süren küçük emirlikler ortaya çıkmıştır. Endülüs tarihinde *mülükü't-tavâif* olarak adlandırılan bu dönem, 1031-1090 yılları arasında yaklaşık altmış yıl boyunca siyasi parçalanmanın yaşandığı bir süreçtir.¹⁷ Bu küçük devletlerin birçoğu zamanla Hristiyan krallıklarının egemenliği altına girmiştir. İber Yarımadası'ndaki tüm Hristiyan krallıkları, Portekiz kralı da dâhil olmak üzere, bu sürece katılmıştır. Çünkü *Reconquista*, sadece dinî bir mücadele değil, aynı zamanda krallıklarını genişletme fırsatı olarak da görülüyordu.¹⁸ Müslümanlara karşı olan nefret söylemleri ve fikirlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte özellikle Kurtuba'daki Hristiyanlar arasındaki karşıtlıklar tetiklenmiştir. 1085'te Toledo'nun tekrar alınmasıyla başlayan hareket, 1095'te Papa II. Urbanus tarafından başlatılan Haçlı Seferleri ile devam etmiştir. Haçlılar, Kudüs'ü ele geçirerek Müslümanları bu topraklardan çıkarmayı hedeflemişlerdir.¹⁹ Müslümanların İber Yarımadası üzerindeki hakimiyeti, yedi yüzyılı aşkın bir süre devam etmiş olup, 1492 yılında tamamlanan *Reconquista* süreciyle birlikte bölge tamamen Hristiyan egemenliği altına girmiştir.²⁰

Reconquista hareketinin tam anlamıyla tamamlanmadığı on üçüncü yüzyılın sonlarında İslam'a karşı Hristiyan savaşının önemli kuramcılarında Ramon Llull, İspanya'nın geri alınmasının ardından Cebelitarık Boğazı'nı geçip savaşın Afrika'ya taşınması gerektiğini savunmuştur. Bernard Lewis; bu düşüncenin Portekiz krallarının Kuzey Afrika fetihlerinde belirleyici olduğunu ileri sürmektedir.²¹ Portekiz'in doğuya yönelik keşifleri ve Afrika'daki

– *Espagne (VIII – XIII siècle)*, (Poitiers: Université de Poitiers, 2001), 41.

15 Augusto Machado Rocha, “O Medievo e a Forja de um Aversário: O Islã em Al-Andaluz”, *Anais Dos Encontros Internacionais de Estudos Medievais* 13 (2020), 102-105.

16 Rafael Sánchez Saus, “El Movimiento Martirial de Córdoba (850-859): Causas y Contexto Histórico”, *Hispania Sacra* LXXIV 149 (2022), 27.

17 Cumhur Ersin Adıgüzel, “Endülüs'te Bir İlim ve Kültür Şehrinin Doğuşu: Gırnata Örneği”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 42(2019), 31.

18 Diogo Ferreira- Paulo Dias, *História de Portugal* (Lisboa: Verso de Kapa, 2016), 19-21.

19 Machado Rocha, “O Medievo e a Forja de um Aversário: O Islã em Al-Andaluz”, 103.

20 Mehmet Özdemir, “Endülüs'ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara:1997), 36/233.

21 Bernard Lewis, *Çatışan Kültürler Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler*, çev. Nurettin Elhüseyni

sömürgecilik faaliyetlerinin dönüm noktası, 1415 tarihinde Septe'nin ele geçirilmesi hadisesidir.²² Bu durum; Lewis'in işaret ettiği düşüncenin, Portekizliler nezdinde etkisinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Portekizliler, ticaretin ve zenginliğin kaynağı olarak gördükleri *doğu* topraklarının mutlak hâkimi olabilmek için bilhassa *Müslüman olmayanlarla* müttefik olma çabasına girdiler.²³

2. Portekiz Kaynaklarında Müslüman İmajı: Düşmanlık mı, Diplomasi mi?

On altıncı yüzyıl Portekiz kaynaklarında Hristiyanlığa olan övgüye dair ifadeler sıklıkla yer almakta olup, bu durum Portekizlilerin dinî ve siyasi hedeflerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Hindistan'ın baharatını ele geçirerek Kızıldeniz'deki Müslümanların hakimiyetinde olan ticaret yollarının kontrolünü sağlama emeli, ticarî kaygılardan daha fazlasını ifade etmekteydi. Portekizli kâşif Vasco da Gama, keşif yolculuğunun amacını *Hristiyanları ve baharatı aramak* şeklinde ifade ederek, bu seferlerin iki ana yönünü açıkça ortaya koymuştur. Bu ifadeyle; bir yandan küresel ölçekte süregelen dinî çatışmalarda stratejik bir adım atıldığına, diğer yandan ise ticaret ağlarını doğrudan kontrol etme arzusuna işaret etmektedir.²⁴ Dolayısıyla Portekizli kâşiflerin Hind Okyanusu'na yönelmesi yalnızca coğrafi keşifler bağlamında değil, aynı zamanda ekonomik gücü artırmaya yönelik bir ticaret stratejisi ve Hristiyanlık adına yürütülen ideolojik bir mücadele olarak da değerlendirilmelidir. Portekiz'in keşiflerdeki dinî motivasyonları, Papa'nın onayıyla desteklenmiş ve bu durum, Portekiz'in uluslararası arenada güçlenmesi için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Papa V. Nicolaus, Portekiz Kralı V. Afonso'ya yaklaşık iki yüzyıl boyunca Portekiz keşiflerini destekleyen özel izin belgeleri vermiştir. Bu belgeler, Afonso'ya Hristiyanlık dışındaki toprakları fethetme, bu bölgelerdeki bilhassa Müslüman ve putperest halkları köleleştirme ve bu toprakları Portekiz'e katma yetkisi tanıyordu.²⁵

Portekizliler, Hindistan'a ulaştıklarında bölgedeki ticaretin büyük ölçüde Müslümanların kontrolünde olduğunu gözlemlemiştir. Müslümanlarla ilk temasları hakkındaki kayıtlarda Portekizlilerin Müslüman kılavuzlarla irtibatta olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. Bu durum, Kızıldeniz ve Hint ticaret yollarını kontrol eden Müslümanlar hakkında bilgi sahibi olma ve bölgenin diline hâkim olmamaları nedeniyle zorunlu hâle gelmiştir. Aynı zamanda Avrupa'da hazırlanan haritalar ve denizcilik aletleri, okyanuslarda yeterince etkili olmazken, Arap denizciler yüzyıllar önce okyanus şartlarına uygun gemiler ve aletler geliştirmiştir. Coğrafi keşifler sırasında Portekizliler, doğunun teknolojik üstünlüğünü fark etmiştir. Bu üstünlüğün

(İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 39.

22 Charles Ralph Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825* (London: Hutchinson of London, 1969), 19.

23 Lewis, *Çatışan Kültürler Keşifler Çağında Hristiyanlar*, 40.

24 Lewis, *Çatışan Kültürler Keşifler Çağında Hristiyanlar*, 39- 40.

25 Anthony Rendell Disney, *A History of Portugal and the Portuguese Empire* (U.S: Cambridge University Press, 2009), 47.

somut bir örneği olarak, Vasco da Gama'nın Malindi'de²⁶ karşılaştığı ve Hindistan rotasında ona rehberlik eden Müslüman kılavuzla yaptığı görüşme gösterilebilir.²⁷ Bahsi geçen kılavuzun İbn Macid olduğuna dair iddialar bulunmakla birlikte kesinliği teyit edilmemiş bir bilgi olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Portekiz kaynaklarında Güceratlı Malemo Cana olarak adlandırılan bu kılavuzun Vasco da Gama'ya yardım etmesindeki sebebin, Malindi kralını memnun etmek olduğuna dair görüşler mevcuttur.²⁸ Portekizlilerin, *öteki* olarak gördükleri Müslümanlardan dil ve coğrafya konularında faydalandıkları inkâr edilemez bir gerçektir. Portekizli komutan Lopo Soares'in 1517 yılında Cidde'ye düzenlediği kuşatma sırasında, kendisini Cidde'ye yönlendiren ve yanına dört kılavuz veren kişinin Aden emiri olduğu bilinmektedir.²⁹

On altıncı yüzyılın ilk yarısında, Müslüman Gücerat Hâkimi Bahadır şah, artan Moğol baskısı nedeniyle Portekizlilerden yardım talep etmiş ve bu talep karşılığında Diu'da bir kale inşa etmelerine izin vermiştir. Bu stratejik hamle, Hind Okyanusu ticaret yollarının en önemli mevkieerinden biri olan Diu'da kalıcı bir varlık oluşturmayı amaçlamaktaydı. Böylece Portekizliler, bölgede uzun vadeli hâkimiyet kurmak için kritik bir adım atmışlardır. Bahadır şah, topraklarındaki Portekiz tehlikesinin farkına vardığı esnada Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmiştir.³⁰ Bahadır şah'ın bu hamlesi, Portekizliler tarafından öldürölmesine sebep olmuştur.³¹ Bu hadiseler, Portekizlilerin Müslümanlarla olan temaslarında, çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini göstermektedir.

Portekizlilerin en büyük gayelerinden biri, efsanevi Hristiyan Habeş Kralı Preste João'ya ulaşarak tüm Hristiyanları onun liderliği altında birleştirmek ve bu dinî ittifaktan güç alarak Kızıldeniz üzerinde hâkimiyet kurmaktır. Bu bağlamda, Habeşistan'dan Portekiz'e gönderilen ve önceden Müslüman olup Hristiyanlığı kabul eden Mateus adlı elçi, yolculuğu boyunca Portekizliler tarafından olumsuz muameleye maruz kalmıştır. Mateus'un maruz kaldığı kötü muamelenin ardında, Hristiyan ismi taşıyan bir Osmanlı casusu olabileceği yönündeki şüpheler etkili olmuştur.³² Bu durum, Portekizlilerin zaman zaman Müslümanlara karşı besledikleri olumsuz tutumları gizlemekte zorlandıklarını göstermektedir.

Portekizlilerin Müslüman algısının temelinde Hristiyanlığın, İslamiyet'e karşı üstünlüğu ilkesi yer almaktadır. Bu algı, Müslüman devletlerin güçleriyle doğru orantılı olarak ifade

26 Günümüzde Kenya'ya ait bir şehirdir.

27 Ertuğrul Önalp, *Osmanlının Güney Seferleri 16. Yüzyılda Hint Okyanusu'nda Türk-Portekiz Mücadelesi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2010), 22.

28 Gabriel Ferrand, “şihâbeddin”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: 1979), 11/ 520.

29 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e), 5902, 8337; Jean Louis Bacqué Grammont-Anne Kroell, *Mamlouks, Ottomans et Portugais en Mer Rouge: l'affaire de Djedda en 1517* (Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale, 1988), 32-40.

30 Dejanirah Couto, *No Rasto de Hâdim Suleimão Pacha: Alguns Aspectos do Comércio do Mar Vermelho nos anos de 1538-1540* (Terceira: Angra do Heroismo, 1998), 494.

31 Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3296), 268b- 269a.

32 ANTT, Corpo Cronológico, Parte I, Maço 12, Doc. 57. Portekizlilerin Etiyopya'daki varlıkları hakkında daha fazla bilgi için bk. Hava Önalın, *16. Yüzyılda Osmanlı Yönetiminde Habeş ve Portekizliler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2024).

edilmiştir. Söz gelimi; 1589 tarihinde Doğu Afrika kıyısındaki Mombasa’da Portekizliler tarafından esir alınan Mir Ali Bey, Lizbon’a götürülmüş ve burada Hristiyan olmuştur. Bu hadise; Hristiyan Portekiz’in, Osmanlı Devleti’nin üst düzey bir askerini esir alıp Hristiyanlaştırmak suretiyle güç ve nüfuzunu gösterme amacı güttüğünü ortaya koymaktadır.³³

3. On Altıncı Yüzyıl Portekiz Kronikleri ve Muhtevaları

On beşinci yüzyılda Afrika’nın batısında kurdukları hakimiyeti on altıncı yüzyılda Asya’ya kadar genişleterek coğrafi keşifler dönemine yön veren Portekizlilerin başarıları; dönemin tarihçileri, yöneticileri, askerleri ve din adamları tarafından muhtelif tarihlerde kaleme alınmıştır. Bilhassa Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hindistan üçgeninde Osmanlı Devleti, Memlükler ve Safevilerle olan münasebetler hakkında önemli bilgiler veren dönemin kroniklerinden en önemlisi, João de Barros (1496-1570) tarafından kaleme alınan *Décadas da Ásia*’dır. Portekiz keşiflerini epik bir dille anlatan Barros, Kızıldeniz’de Memlükler ve Osmanlı Devleti’yle olan mücadeleleri, Hadım Süleyman Paşa’nın 1538 yılındaki Diu kuşatmasını ayrıntılı biçimde kaleme almıştır. 1539 yılına kadar yaşanan olayları ihtiva eden ve kısaca *Da Ásia* olarak adlandırılan bu eser, dört cilt hâlinde hazırlanmış olup ilk cildi 1552 yılında yayınlanmıştır. Dördüncü cildi, Barros’un ölümünden sonra João Baptista Lavanha tarafından yayına hazırlanmıştır.³⁴

Dönemin bir diğer önemli tarihçisi ve Barros’un *Décadas Da Ásia*’sını kaldığı yerden devam ettirerek on iki cilt hâlinde tamamlayan Diogo do Couto’dur (1542-1616). Couto’nun Barros’tan farkı; genç yaşta asker olarak Hindistan’a giderek on yıl bu görevde kalıp bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulmasıdır.³⁵ Portekiz’in Hindistan Goa merkezli kurduğu sömürge devleti olan *Estado da India*’nın resmi tarihçisi olarak 1596 yılında Goa’da yazmaya başladığı *Décadas*’ı, yine aynı yerde 1616 yılında tamamlamıştır. Etiyopya olarak adlandırılan topraklardaki Müslüman-Hristiyan çatışması ve Osmanlı Devleti ile olan münasebetler noktasında önemli bilgiler veren Couto’nun eserinin on iki cildinin tamamlanmış tek nüshası, on sekizinci yüzyılda Lizbon’da yayımlanmıştır.³⁶

Fernão Lopes de Castanheda (1500-1559), sekiz cilt hâlinde hazırladığı *História do Descobrimento e Conquista da Índia pelos Portugueses* adlı eserinde Portekizlilerin 1498-1538 tarihleri arasında Hindistan’ı keşif süreci ve burada kurduğu hakimiyeti hakkında bilgiler vermektedir. 1528 yılında gittiği Hindistan’da yirmi yıl kalan Castanheda, Portekiz’in Hindistan’ı keşif sürecini kaleme alan ilk Portekizli tarihçi olma özelliğini taşımaktadır.³⁷

33 bk. João de Santos, *Ethiopia Oriental* (Lisboa: Bibliotheca de Classicos Portuguezes, 1891), I/409-416.

34 Salih Özbaran, *Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 90-91.

35 Maria Celeste Moniz, “Diogo do Couto: Percurso de uma vida e perfil de uma identidade”, *Diogo do Couto: História e Intervenção Política de um Escritor Polémico*, ed: Rui Manuel Loureiro e M. Augusta Lima Cruz (Lisboa: Humus, 2019), 16.

36 Rui Manuel Loureiro, “16’ncı Yüzyılın Sonlarına 17’nci Yüzyılın Başlarına Ait Portekiz Kaynaklarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri” *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu* (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009), III-6.

37 Özbaran, *Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı*, 92-93.

Gaspar Correia (1495-1561), Portekiz'in 1497-1550 yılları arasında Hindistan'daki varlığı hakkında dört ciltten oluşan bir eser kaleme almıştır. Hindistan Efsaneleri olarak adlandırabileceğimiz *Lendas da Índia*'da; Aden, Cidde gibi önemli şehirlere ait çizimler yer almaktadır. Diogo do Couto, Fernão Lopes de Castanheda ve Gaspar Correia Portekiz'in on altıncı yüzyılda Asya'daki varlığı ve kalıcılığına vurgu yapmak üzere kroniklerini epik bir dille kaleme almışlardır.³⁸

Hindistan merkezli Portekiz Devleti'nin ikinci valisi olan Afonso de Albuquerque'in (1453-1515) faaliyetlerinin anlatıldığı *Comentarios do Grande Afonso d'Albuquerque Capitão Geral que Foi das Indias Orientaes em Tempo do Muito Poderoso Rey D. Manuel o Primeiro deste Nome* adlı çalışma, on altıncı yüzyılın ilk yarısında Portekiz'in Kızıldeniz, Hind suları ve Basra Körfezi'nde var olma çabasını Afonso de Albuquerque'in faaliyetleri üzerinden anlatmaktadır. İslamiyet'e karşı düşmanlığı ile bilinen Albuquerque'in Müslümanlarla olan mücadelesine dair önemli ayrıntıların yer aldığı bu kaynak eserde Memlükler ve Osmanlılar ile olan çatışmalar, Portekizlilerin kutsal şehirler üzerindeki emelleri gibi birçok konu hakkında bilgiler bulunmaktadır.

On altıncı yüzyılda Portekizlilerin Etiyopya, Müslümanların ise Habeş olarak adlandırdığı bölgeye misyonerlik faaliyetleri yapmak üzere gönderilen João Bermudes'in *Esta he Huma Breue Relação da Embaixada que o Patriarcha Dõ Ioão Bermudez Trouxe Do Emperador Da Etiopia Chamado Vulgarmente Preste Ioão, ao Christianissimo, & Zelador da Fee de Christo Rey de Portugal Dom Ioão o Terceiro deste nome* adlı eseri abartılı ifadelerden oluşan bir kaynak olarak bilirse de Habeş'teki Müslüman-Hristiyan çatışmasına dair önemli bilgiler vermektedir. Dönemin bir diğer birincil kaynağı, Miguel de Castanhoso tarafından kaleme alınan ve 1541-1543 yılları arasında Habeş'te yaşanan mücadeleyi anlatan *Historia das Coisas que o muy Esforçado Capitão Dom Christouão da Gama Fez nos Reynos do Preste Ioão com Quatrocentos Portugueses que Consigo Leuou*'dur. Castanhoso, Cristovão da Gama ve Adel Hakîmi Ahmed el-Mücâhid'in Habeş'teki mücadelesine tanıklık etmiş bir askerdir.

4. Hz. Muhammed, İslamiyet ve Müslümanlar Hakkındaki Nefret Söylemlerine Dair İfadeler

Hz. Muhammed'in hayatına dair anlatımların büyük bölümünün yanlış ve gerçekten uzak cümlelerle ifade edildiği Portekiz kroniklerinde, İslamiyet ve Müslümanlar hakkındaki beyanların da çoğunlukla aşağılayıcı ve küçümseyici bir dille yazıldığı görülmektedir. Hz. Muhammed'i *Maſamede*, İslamiyet'i ise *seita de Maſamede* ya da *lei de Maſamede* olarak ifade eden kronik yazarları, Müslümanları tanımlarken genellikle *mouro* ve *moor* terimlerini kullanmaktadır. On altıncı yüzyıl Portekiz kroniklerinde sıklıkla karşımıza çıkan bu ifade şekli, Kuzey Afrika'dan

38 Ana Paula Menino Avelar, "Fernão Lopes de Castanheda, Gaspar Correia e Diogo do Couto: vivências e contingências na modelação da escrita de uma História da Ásia e dos seus actores", *Diogo do Couto: História e Intervenção Política de um Escritor Polêmico*, ed. Rui Manuel Loureiro e M. Augusta Lima Cruz (Lisboa: Humus, 2019), 43.

başlayarak Asya topraklarına kadar olan bölge içinde yaşayan Müslümanları tanımlamaktadır.³⁹ Kroniklerin dili benzer özellikler göstermektedir. Mekke, Medine ve Cidde'nin kroniklerdeki karşılığı *Mecá*, *Medina* ya da *Midina* ve *Judá* şeklindedir. Söz gelimi; Diogo do Couto, Medine-i Münevvere için *Medina Denelbi* ifadesini kullanmıştır. Hz. Muhammed'in hicreti hakkında bilgi verirken hicretin, 633 yılında gerçekleştiğini iddia etmiştir.⁴⁰ İsimler, yer adları ve Müslümanlar hakkındaki bilgiler duyumlara dayandığı için bu tür yanlış ifadelerle karşılaşmanın mümkün olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Kroniklerde Müslümanlara karşı olan nefret söylemlerinin genellikle Hz. Muhammed üzerinden anlatımlarla ifade edildiği görülmektedir. Cidde Limanı'nı ele geçirip Mekke ve Medine'ye ulaşmayı hedefleyen Portekizliler, Hz. Muhammed'in mezarına ulaşarak naaşını çalmayı planlarken gerekçe olarak Kudüs'ün Müslümanların elinde olmasını öne sürmekteydi.⁴¹ Portekizli hümanist Damião de Góis (1502-1574), Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgiler aktarırken ailesi ve İslamiyet'i nasıl tebliğ ettiğine de yer vermektedir. Ancak verdiği bilgilerin çoğu gerçeği yansıtmayan taraflı bir bakış açısıyla yazılmıştır. Bu söylemlerden bazıları şu şekildedir:

...Muhammed; zeki, kurnaz ve genç yaşta eğitim almış biriydi. Putperestlerin inançlarına, İbrani hukukuna ve Ariuşu Sergius aracılığıyla Hristiyanlık bilgisine sahipti. Ancak Nestorius'un hatalarına ve sapkınlıklarına yönelmişti. Muhammed, büyük bir itibar ve nüfuz kazandı. İtibarı sayesinde önceki inanç sistemlerinin sınırlarını aşarak yeni bir inanç sistemi oluşturdu. Bu şekilde yalnızca Araplardan değil, başka milletlerden de büyük bir takipçi kitlesi kazandı. Aynı zamanda iyi bir savaşçı olan kuzeni Ali'nin yardımıyla, bu halkları ve diğer bazı ulusları etkisi altına aldı. Ali ile akrabalık bağını daha da güçlendirmek için kızı Fatima'yı onunla evlendirdi. Bu şekilde, yanlış öğretilerinin zehrini yayarak birçok bölgeyi fethetti. Bu fetih ve faaliyetlerini 63 yaşına kadar sürdürdü...⁴²

Benzer ifadeleri, João de Barros'un *Da Ásia*'sında da görmekteyiz. Barros; Hz. Muhammed'in, Arius adındaki din adamının sapkın görüşlerinden etkilendiğini iddia etmektedir:

...Muhammed genç bir delikanlı olduğunda, Arabistan'ın o bölgesinde yağmacılık yaparak geçinenler tarafından esir alındı(...) Muhammed'i, zengin bir tüccar satın aldı. Bu tüccar, onun yeteneklerini görerek onu ticaretle uğraştırmaya karar verip ticaret yapması için Mısır'a gönderdi. Uzun yıllar süren ticaret yolculukları sırasında Muhammed; putperestler, Yahudiler ve Hristiyanlar arasında tanınır hâle geldi. Sergius adında, Ariuşu sapkınlığına inanan bir din adamının Suriye'den kaçarak gelişiyile birlikte önceki inançlarına ek olarak Ariuşçulukla

39 Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, 389.

40 Diogo do Couto, *Da Asia: Dos Feitos, que os Portuguezes Fizeram no Descobrimento e Conquista dos Mares e Terras do Oriente* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1777-1788), Decada VII Parte II/ 525.

41 João de Barros, *Da Asia: Dos Feitos, que os Portuguezes Fizeram no Descobrimento e Conquista dos Mares e Terras do Oriente* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1777-1788), Decada III Parte I/ 26.

42 Damião de Góis, *Cronica do Felicissimo Rei D. Manuel*, nşr. Joaquim Martins Teixeira de Carvalho e David Lopes (Coimbra: Imprensa da Universidade, 1926), Parte III/ 223. (Kullanılan bu nüsha, Damião de Góis tarafından 1566 yılında kaleme alınan *Cronica do Felicissimo Rei D. Manuel* adlı eserin ikinci bölümünün notlandırılarak neşredilmiş baskısıdır).

da tanıştı. Bu öğretı, ticaret yaptığı bölgelerdeki çeşitli insanlarla olan etkileşimlerinin yanı sıra onun dinî düşüncelerini de etkiledi...⁴³

Hız. Muhammed'in Hız. Hatice ile olan evliliği ve Cebrail tarafından vahiy gelme hadisesine atıfta bulunan Barros, vahiy anlatırken Hız. Muhammed'in epilepsi nöbeti geçirdiği şeklinde ifadeler kullanmıştır:

...Muhammed, Hatice ile evlendi. Hatice, bu yeni eşinden oldukça memnundu ancak Muhammed'in zaman zaman epilepsi nöbetleri geçirdiğini gördükçe çok üzölerek huzursuz oluyordu. Muhammed onu teselli etmek için bu nöbetlerin, kendisine Tanrı'nın emirlerini açıklayan Cebrail adlı bir meleğin varlığından kaynaklandığını söylemiştir. Muhammed, meleğin ruhanî bir varlık olduğunu ve kendisinin öölümlü bir insan olduğu için onun parlaklığına dayanamadığını, bu yüzden nöbet geçirdiğini açıklamıştır. Cebrail'in kendisine Musa'nın ve İsa'nın yasalarına dair hakikatleri bildirdiğini ve bunları insanlara duyurması gerektiğini söylemiştir. Hatice, bu durumu sebebiyle artık onu bir eş olarak sevmiyordu. Ancak, Muhammed'i bir peygamber olarak sayđı duyulması gereken biri olarak görmeye başlamıştı.⁴⁴

Barros'un söylemleri Hız. Muhammed'in yüceliğinin kendisine Allah tarafından değil, insanların yardımıyla bahşedildiğine yöneliktir.

Portekiz Hindistanı'nın yöneticisi konumunda olan valiler⁴⁵, Portekiz krallarından aldıkları emirler doğrultusunda Kızıldeniz, Aden, Basra ve Hint sularındaki Müslüman varlığını sonlandırmak üzere faaliyetlerde bulunuyorlardı. Estado da India'nın ikinci valisi olarak göreve başlayan ve İslamiyet'e karşı nefretiyle bilinen Afonso de Albuquerque'in kroniğinde birçok nefret ifadeleriyle karşılaşmak mümkündür. Medine şehri tasvir edilirken "sahte peygamberlerinin naaşının bulunduğu Medine şehri" anlamına gelen *cidade de Midina, onde está o corpo do seu profeta falso* ifadesi kullanılmıştır.⁴⁶ "Sahte peygamber" olarak tercüme edebileceğimiz *profeta falso* ibaresi, Müslümanlara karşı üstünlük sağlamak üzere Hız. Muhammed için kullandıkları tabirlerden biridir. Bu ifade şeklinin, *falsa seita de Mafameda* şeklinde, Müslüman olan bir Hristiyan'ı aşığılamak ve eski inancına dönmesi için ikna etmek için de kullanıldığını da görmekteyiz.⁴⁷ İslamiyet'i tanımlarken genellikle *seita de Mafameda* şeklinde bir kullanım olduğu görölmektedir.⁴⁸

43 Barros, *Da Ásia*, Decada II Parte II/ 448-449.

44 Barros, *Da Ásia*, Decada II Parte II/ 450.

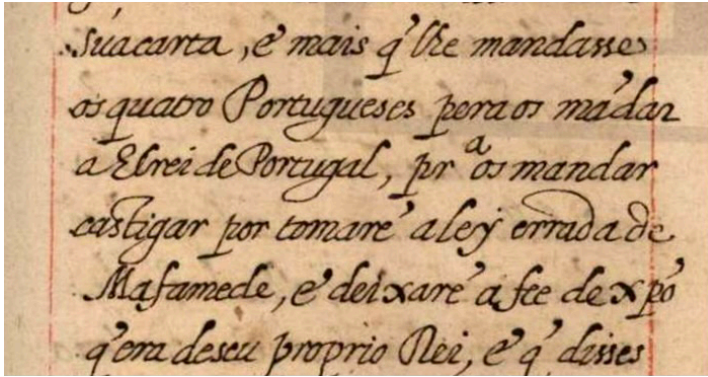
45 Portekizliler Estado da India valilerine *vice rei* demektedir.

46 Afonso de Albuquerque, *Comentarios do Grande Afonso d'Albuquerque capitão Geral que Foi das Indias Orientaes em tempo do Muito Poderoso Rey D. Manuel o Primeiro deste Nome* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1774), Parte IV/ 38.

47 Couto, *Da Ásia*, Decada X Parte I/ 407. Bu ifade şekillerinin on yedinci yüzyılda da kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. İlgili örnek için bk. Vasco Resende, "Türklerin Kökeni ile İlgili Rönesans Metinleri: 16. ve 17. Yüzyılların Portekiz Kroniklerinde Etnik Köken ve Soyağacı Tartışmaları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, ed. Dejanirah Couto (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 218.

48 bk. Fernão Lopes de Castanheda, *História do Descobrimento & Conquista da India pelos Portugueses* (Coimbra: Iohão da Barreyra & Iohão Aluarez, empreßores del Rey na mesma universidade, 1551), Livro Primeiro/ 39, 86.

İslamiyet’i seçerek Müslüman olmayı tercih edenler için “Hz. Muhammed’in kanunlarına dönen kişi” anlamındaki *tornado á lei de Mafamede* söylemi mevcuttur.⁴⁹ Gaspar Correia’nın Lendas da India’sında Müslüman olan dört Portekizlinin iade edilmesi ve akıbetleri hakkında “Dört Portekizliyi bize teslim etmelerini istedi. Çünkü bu kişiler, Muhammed’in yanlış dinini [*lei errada de Mafamede*] benimseyerek Hristiyan inancını ve krallarının dinini terk etmişlerdi. Bu sebeple cezalandırılmak üzere Portekiz kralına gönderileceklerdi” şeklinde bir ifade yer almaktadır.⁵⁰ Kroniklerde, Müslüman birinin dinini değiştirmesinin çok zor bir ihtimal olduğuna da vurgu yapılmaktadır.⁵¹

Şekil 1. Lendas da India’da Müslüman olan Hristiyanların akıbeti hakkında yazılan bölüm (Gaspar Correia, *Lendas da India*, Livro Primeiro/ 889).

Orta Çağ Hristiyan kaynaklarında yer alan bu tür söylemler, İslamiyet’e karşı üstünlük kurmak gayesiyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Bilhassa misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Portekizlilerin kaleme aldığı metinler bu üslupla yazılmış olup, gerçeklikten uzak bir anlatıma sahiptir. Albuquerque’in kroniğinde geçen bir başka ifade ise şu şekildedir:

...Eğer Afonso de Albuquerque yaşıyor olsaydı, Kahire’nin tamamı yok edilmiş olacaktı. Mekke Boğazı’na yeniden gitmeye karar verdiğinde buradaki tüm hazineyi çalmayı ve peygamberin naaşını alarak Kudüs’e kaçırmayı hedefliyordu. Bunu çok kolay bir biçimde yapabilirdi. Çünkü peygamberin mezarının olduğu Medine’ye, bir buçuk günde varabilirdi...⁵²

Kaynaklarda *casa de Méca* olarak adlandırdıkları Kabe’yi yıkmak istediklerini ve bunu çok kolay bir biçimde yapabileceklerini de her fırsatta dile getirdikleri görülmektedir: “...não tinha dúvida ser o estreito fecho principal de toda a India, e destruição casa de Méca...”⁵³ Benzer

49 Couto, *Da Ásia*, Decada X Decada II/ 54.

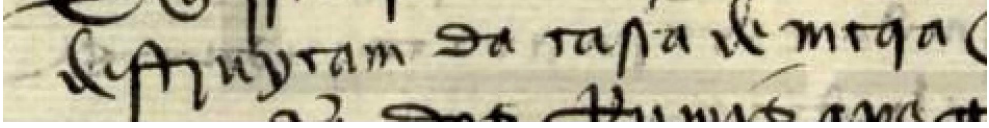
50 Gaspar Correia, *Lendas da India*, Livro Primeiro/ 889.

51 “...são difficultosas as cousas daquela qualidade de mudar de Lei hum Mouro creado na falsa seita de Mafameda...”, Couto, *Da Ásia*, Decada X Parte I/ 517.

52 Albuquerque, *Comentarios do Grande Afonso d’Albuquerque*, 39-40.

53 Albuquerque, *Comentarios do Grande Afonso d’Albuquerque*, 155.

bir ifade, Afonso de Albuquerque'in, 1514 yılında Portekiz kralına gönderdiği mektupta da yer almaktadır: "...destruyram da casa de meqa..." *Destruyram da casa de meqa*⁵⁴ ise, Kâbe'yi yıkmak anlamına gelmektedir.

Şekil 2. Afonso de Albuquerque'in Kâbe'yi yıkmak istediğine dair ifadelerin yer aldığı arşiv belgesi (Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT), Corpo Cronológico, Parte I Maço 16 Doc.122.

Hristiyanların güçlü ve yenilmez olduğu düşüncesi, Müslümanlar için kutsal olan Mekke, Medine ve Cidde'ye dair alaycı ve aşağılayıcı söylemlerle desteklenmeye çalışılmıştır. Söz gelimi; Gregorio da Quadra adlı Portekizli bir esirin Müslüman olduğunu söyleyerek güven kazanması, kutsal topraklara giderek Hz. Muhammed'in kabrini görünce dile getirdiği beddualar, bu söylemlere dair örneklerden biridir. Arapça öğrenip terzilik mesleğinde ustalaşan Quadra, Müslüman kisvesi altında Hristiyan inancını sürdürmeye devam etmiştir. İyi bir Müslüman izlenimi vererek değer kazandıktan sonra ise Aden Hâkimi ile kutsal topraklara yolculuk yapma fırsatı elde etmiştir. Quadra'nın amacı, hacca gidecek kabileyle beraber yolculuk yaparak Basra ve Hürmüz'e ulaşmaktır. Hac kervanına katılan Quadra, kutsal topraklara gittiğinde Hristiyan kimliğini her ne kadar gizli tutmaya çalışmış olsa da içindeki nefret duygusu zuhur etmeye başlamıştı. Medine'ye ulaştıklarında Hz. Muhammed'in kabrinin etrafının demir parmaklıklarla çevrili olduğunu gördüğünü anlatmaktadır. Aden Hâkimi ve beraberindekiler dua ederek mezarın etrafında dönerken, Quadra da onlara eşlik etmek zorunda kalınca Hristiyan kimliğini koruyarak İslam'a ve Hz. Muhammed'e dair ağır eleştirilerde bulunmaya başlamıştır:

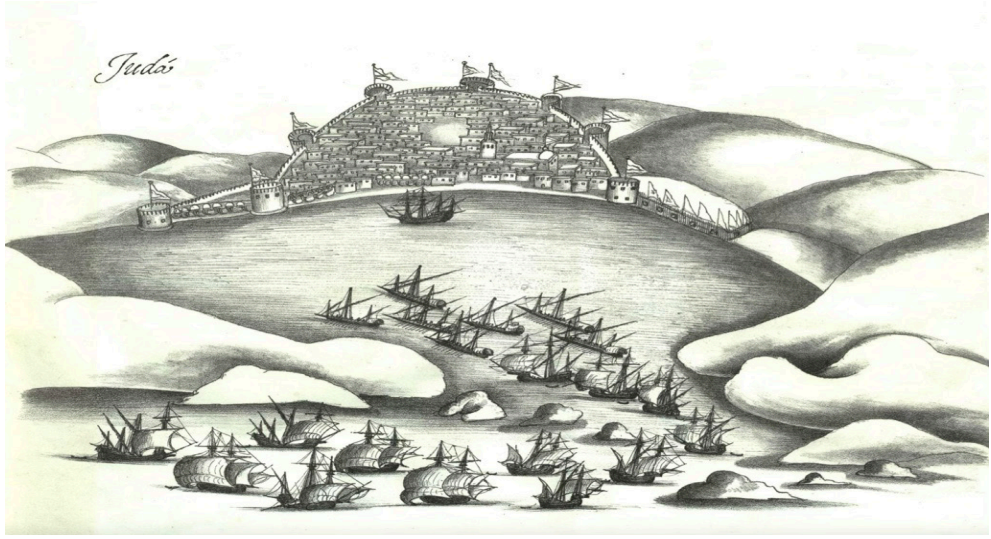
Şeytan'ın peygamberi! Eğer bu köpeklerin [Müslümanların] inandığı kişi gerçekten sen isen, onlara benim Mesih olduğumu göster. Çünkü ben, Tanrımızın merhametine inanıyorum. Bir gün senin bu iğrenç evinin, Lizbon'daki Meryem Ana Kilisesi gibi bir kiliseye dönüşeceğini görmeyi umut ediyorum.⁵⁵

Müslümanlar için kutsal olan şehirlere zarar vermek, Katolik Portekiz krallarının en büyük emellerinden biriydi. Bu sebeple on altıncı yüzyılın ilk yarısından itibaren Mekke, Medine ve Cidde üzerinde baskı oluşturarak Kızıldeniz'de ticaret yapan Müslüman tüccarlarla hacılara zarar vermeye başladılar. Cidde, konumu itibarıyla kuzeye bağlanan kıyı ticaretinin son aktarma noktasında bulunuyordu. İslam'ın manevi kalbi olan Mekke'ye yakın olan Cidde'nin ele geçirilmesi, Müslümanlara ekonomik olduğu kadar dinî olarak da büyük zarar vermek

54 Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT), *Corpo Cronológico*, Parte I Maço 16 Doc.122.

55 Albuquerque, *Comentarios do Grande Afonso d'Albuquerque*, 56-57.

demekti.⁵⁶ Memlûk tarihçisi İbn İyâs'ın anlatımına göre Cidde Limanı, Frenklerin⁵⁷ verdiği zararlar neticesinde 1515 yılında harap bir hâldeydi.⁵⁸ Cidde'yi tasvir eden Barros, bu bölgede eskiden soylu bir şehrin var olduğuna dair iddialar bulunduğunu belirtmektedir. Batlamyus'un Coğrafya adlı eserinde Badeo olarak gösterilen yerin aslında Cidde olduğu söylenece de Portekizlilerin bu görüşü kabul etmediğine vurgu yapmaktadır.⁵⁹ Bu durum, Cidde'ye önemli bir şehir vurgusu yapılmasından duyulan rahatsızlığı kanıtlar niteliktedir.

Şekil 3. Portekiz'in Hindistan Valisi Lopo Soares'in 1517 yılında Cidde'ye yaptığı kuşatmanın tasviri (Correia, Lendas da India, Decada II, Parte II/ 494).

Estado da India valilerinin Kızıldeniz'deki çabaları sonuç vermediği gibi, Hz. Muhammed'in mezarını tahrip etme düşünceleri de başarıya ulaşamadı. Ancak bu başarısızlık, hırsı da beraberinde getirdi. Hindistan'dan gönderilen gemiler Kızıldeniz ve Babülmendeb'e ulaşmak için farklı rotalar belirlemeye başlamıştı. Hindistan Goa merkezli Portekiz Devleti, Müslüman devlet ve emirlikler arasındaki husumetlerden haberdar olup bu durumu lehine kullanmak üzere çeşitli faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı. En bilinen yöntemleri ise, dostane tutum sergileyerek güven kazandıktan sonra zarar vermektir. On beşinci yüzyılda Batı Afrika'ya yapılan yolculuklar esnasında yerli halkla bu şekilde irtibat kurmaya çalıştılar.⁶⁰ Aden Emiri ile

56 John Francis Guilmartin, "Cidde Savaşı, Nisan 1517: Osmanlının Gücünün Teorik ve Pratik olarak Hint Okyanusu'na Yansıması", *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu*, (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009), IV-11.

57 Portekizliler.

58 İbn İyâs, *Memlûk Devleti'nin Son Yılları Kansu Gavri ve Osmanlılar (1501-1516)*, nşr. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021), 354.

59 Barros, *Da Ásia*, Decada III Parte I/ 22-23.

60 Ayrıntılı bilgi için bk. Hava Önalın, "15. Yüzyıl Portekiz Keşiflerinin Afrika'da Tezâhürü ve Bir Hâkimiyet

Kanuni Sultan Süleyman arasındaki husumete dâhil olan Portekizliler, Müslümanlar arasında birlik oluşmasını engellemek için büyük çaba sarf ettiler. Kanuni Sultan Süleyman'ın Aden'i alarak Hindistan'ı fethetmek için üs olarak kullanacağını söyleyen kaptan Eitor de Silveira, Aden Emiri'ne iki seçenek sunarak sadakatli Portekizliler ile acımasız olarak nitelendirdikleri Osmanlılar arasında bir tercih yapmasını istedi. 1530 yılında cereyan eden olayları kaydeden Barros, Aden Emiri'nin Portekizlilerle anlaşma yaptığını söylemektedir. Aden Emiri'nin ardından Şihri Beyi'nin de ittifak kurmak üzere Eitor de Silveira'ya mektup göndermesi, Portekizlilerin başarılı bir politika izlediğini göstermektedir. Barros, bu bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir nefret olduğunu da vurgulamaktadır.⁶¹

Portekizlileri doğuya götüren sebeplerden bir diğeri, Preste João olarak adlandırdıkları efsanevi Etiyopya Kralına ulaşmaktı. Portekiz kralları, Hristiyanları bir araya getireceğine inandıkları bu güçlü lidere ulaşmak için on beşinci yüzyıldan itibaren kâşif ve misyonerler göndermeye başladılar. Preste João'nun topraklarına ulaşan Pêro da Covilhã, Etiyopya liderinin aslında güçlü bir lider olmadığı gerçeğiyle yüzleşmişti. Ancak Hind sularındaki varlıkları yalnızca ekonomik ve siyasi nedenlere bağlı olmayan Portekizliler, Avrupa'daki imajını zedeleyecek bir hareketten kaçınarak Preste João'nun dinî otoritesini kabul etmiş gibi görünmeyi tercih ettiler.⁶² Bu durum, Ortodoks Etiyopya kralları ile Katolik Portekizliler arasında anlaşmazlıkların çıktığı on altıncı yüzyılın ikinci yarısına kadar devam edebildi.

Portekizliler, Müslümanlara karşı zafer kazanacaklarına dair işaretlere inanıyorlardı. Söz gelimi; Lizbon'dan Habeş'e gönderilen elçilik heyetinin bulunduğu filo, 1520 yılında Diogo Lopes de Sequeira'nın komutası altında Habeş toprakları olan Massava'ya⁶³ ulaşmıştı. Portekizliler, yol boyunca karşılaştıkları olumsuz hava koşulları ve gökyüzünde beliren horoz kuyruğu şeklindeki siyah bayrağın kendileri için bir tür işaret olduğunu düşündüler. Bayrağın hareket etmesi ve olayın Hristiyanlar için kutsal olan paskalya gününde yaşanması, sevinçle karşılandı. Bu vaka, *Secta de Mahamed*⁶⁴ olarak adlandırdıkları İslamiyet'e karşı üstünlük kazanacaklarına dair inancı da beraberinde getirdi.

Lizbon'dan Etiyopya'ya gönderilen elçilik heyetinde yer alan rahip Francisco Álvares'in kaleme aldığı *Verdadeira Informação das Terras do Preste João* adlı eserde Etiyopya Kralının, halkını cesaretlendirerek Portekizlilerle birlikte savaşıma ikna etmesi ve Mekke'yi yok ederek İslamiyet'i ortadan kaldırma hususunda faaliyetlerde bulunması gerektiğine dair ifadeler yer almaktadır.⁶⁵ Elçilik heyetinde bulunan ve aslen doktor olan João Bermudes, Etiyopya'ya patrik

Göstergesi olarak Padrão Sembolü", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)* 40/70 (2021), 206-228.

61 Barros, *Da Ásia*, Decada IV Parte I/ 427-431.

62 Rui Manuel Loureiro, "Osmanlılar Hakkında Flander'de 1530'da Yayınlanan Portekiz Metinleri", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, ed. Dejanirah Couto (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 102.

63 Günümüzde Eritre'de yer alan bir liman şehridir.

64 Bu ifade, Hz. Muhammed'in yolundan gitmek olarak da tanımlanabilir. Barros, *Da Ásia*, Decada III Parte I/ 343-344.

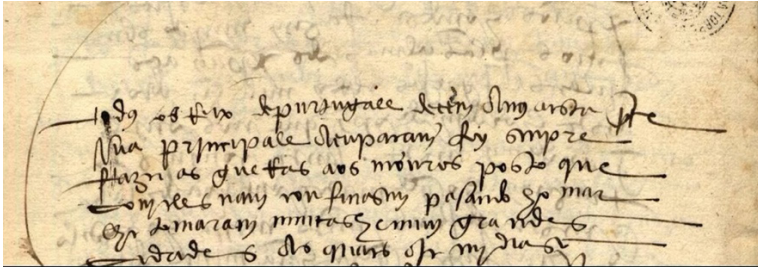
65 Francisco Álvares, *Verdadeira informação das Terras do Preste João das Índias: Pelo Padre Francisco Álvares* (Lisboa: Imprensa Nacional, 1889), 127.

olarak gönderilen bir misyonerd. Abartılı ve yanlış ifadeleri olan Bermudes'in tutumları, Papa ve Portekiz Kralı tarafından da tasvip edilmiyordu. Bermudes, Portekiz'e döndüğü esnada Kahire'den geçerken Türkler tarafından kötü muameleye maruz kaldığını anlatmaktadır.⁶⁶ Dilinin bir bölümünün Türkler tarafından kesildiğini de iddia etmiştir.⁶⁷ Bermudes'in abartılı ve yanlış ifadelerinin olması, bu bilginin doğru olmama ihtimalini beraberinde getirmektedir.

Galibiyete olan inancı beraberinde getiren işaretlerde Hristiyanlığa övgü yapılırken, Müslümanlığın kutsalı ise aşağılayıcı bir biçimde anlatılmaktadır. Söz gelimi; doğa olaylarından yola çıkılarak anlatılan bir hadisede Hristiyan Etiyopya'nın Kralı Preste João'ya yapılan övgüler, Kâbe'nin aşağılanarak anlatılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

...Gökyüzünün berrak ve sakin olduğu o gece, Preste João'nun topraklarının bulunduğu tarafta gökyüzünü kaplayan çok geniş ve uzun bir ateş ışını, Cidde ve Mekke'nin bulunduğu yere düştü. Bu durum, donanmada büyük bir korku ve şaşkınlığa neden oldu. Esir olan tüm Müslümanlar, korkuya kapıldılar. Çünkü bir kehanete göre Preste João, bir gün Mekke'deki kutsal topraklarda atlarını doyuracaktı.⁶⁸

Etiyopya tahtında nâib olarak bulunan Kraliçe Helena, Portekiz'e bir elçi göndererek Müslümanlara karşı ortak hareket etme noktasında istekli davrandığını gösteriyordu. Helena, Kabe'yi yıkarak Memlük donanmasını tahrip etmek için Portekizlilerle iş birliği yapmak için hazır dı.⁶⁹ Portekizlilerle ittifak yapmak isteyen Etiyopya Krallığı'nın bu isteği, şüphesiz tek taraflı değildi. Zira Estado da India Valisi Diogo Lopes de Sequeira, 1520 tarihinde Preste João'ya ithafen yazdığı mektupta Portekiz Kralı I. Manuel'in en önemli hedefinin Müslümanlara karşı savaşmak olduğunu zaten vurgulamıştı:

Şekil 4. Diogo Lopes de Sequeira'nın I. Manuel'e gönderdiği mektupta Müslümanlar hakkında yazılanları ihtiva eden arşiv belgesi (Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT), Coleção de Cartas, Núcleo Antigo 876, Doc. 38).

66 João Bermudes, *Esta he Huma Breue Relação da Embaixada que o Patriarcha Dõ João Bermudez Trouxe do Emperador da Ethiopia Chamado Vulgarmente Preste João, ao Christianissimo, & Zelador da Fee de Christo Rey de Portugal Dom Ioão o Terceiro deste nome* (Lisboa: Casa de Francisco Correa Impressor do Cardal Inffante, 1565), 79.

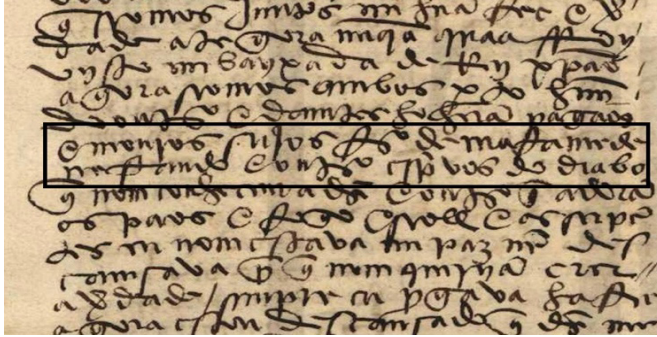
67 Pedro Mota Curto, *História dos Portugueses na Etiópia (1490-1640)* (Porto: Campo das Letras, 2008), 243.

68 Albuquerque, *Comentarios do Grande Afonso d'Albuquerque*, 54.

69 Falih Hanzal, *el-Arab ve'l-Burtugal fi'l-tarih* (Abu dabi: Cultural Foundation Publications, 1997), 215.

Kraliçe Helena, Müslüman iken Hristiyan olan Mateus adındaki tüccarı Portekiz Kralı I. Manuel'e elçi olarak göndermeye karar verdi. Mateus, ailesiyle birlikte Hindistan'a giderek burada bulunan Portekizlilerle birlikte Lizbon'a gitmeyi hedefliyordu. Ancak Hindistan'a ulaştığında Müslüman gibi görünmesi nedeniyle Portekizlilerin tepkisini çekmişti. Gaspar Pereira, 12 Ocak 1513 tarihinde Portekiz Kralı'na yazdığı mektupta Mateus'un Müslüman bir casus olduğunu ve güvenilir biri olmadığını söyleyerek I. Manuel'i uyarmıştır.⁷⁰ Mateus, Portekiz'e ulaştığında Kral I. Manuel tarafından iyi karşılanmış olsa da yeniden Etiyopya topraklarına dönerken Portekizlilerin baskılarına maruz kalmaya devam etmişti. Müslüman kılığında bir casus olduğu düşünülen Mateus'un sözlerine itibar edilmemiştir.

Hristiyan Etiyopya Kralı, topraklarında yaşayan farklı inanıştaki insanları tanımlarken, aşağılayıcı tanımlamalara başvurmuştur. Sözgelimi; Müslümanlar için "iğrenç Muhammed'in kirli çocukları" anlamına gelen *mouros, sujos filhos de Mafamede nefando* şeklinde bir ifade kullanmıştır.⁷¹

Şekil 5. Lendas da Índia'da Etiyopya Kralı'nın Müslümanlar hakkındaki düşüncelerinin bulunduğu kesit (Correia, Lendas da Índia, Livro Terceiro/ 38).

Habeş toprakları XVI. yüzyıl süresince Müslüman-Hristiyan çatışma sahası hâline geldi. Hristiyan kralın hâkimiyeti altında bulunan Müslüman Adel (Harar) Emirliği, Etiyopya Krallığı'na vergi ödemekle yükümlüydü. Ancak Adel Emiri Ahmed el-Mücâhid, bu vergiyi ödemeyerek Etiyopya Krallığı'na savaş açtı. Müslümanların başarılar kazanması neticesinde Etiyopya Kralı Lebna Dengel, Portekizlilerden yardım talep etti. Ahmed el-Mücâhid ise Zebîd merkezli Osmanlı garnizonundan destek aldı. 1541-1543 yılları arasında Ahmed el-Mücâhid ve Lebna Dengel arasında cereyan eden mücadeleye Osmanlı Devleti ve Portekiz dolaylı olarak dâhil oldu. Etiyopya Krallığı'na yardıma giden askerlerden olan Miguel de Castanhoso, şahit olduklarını *Historia das coisas que o muy Esforçado Capitão Dom Christouão da Gama Fez nos Reynos do Preste Ioão com quatrocentos Portugueses que consigo leuou* adlı eserde kaleme aldı. Castanhoso, Etiyopya Kralına yardıma giden ve dört yüz Portekizliyi komuta eden

70 Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT), *Corpo Cronológico*, Parte I Maio 12 Doc. 57.

71 Correia, *Lendas da Índia*, Livro Terceiro/ 38.

Cristovão da Gama hakkında övgüler ve başarılar yazarken, Müslümanlara dair kullandığı ifadeler ise çoğunlukla küçük düşürücü ve alay edici şekildedir. Söz gelimi; Cristovão'nun, Ahmed el-Mücâhid'e karşı kazandığı bir zaferin ardından Portekizli din adamlarıyla birlikte bulunduğu bölgedeki bir camiye gidip burada ayin gerçekleştireceklerini söyleyerek hazırlık yapılmasını emretmiş ve caminin adını da değiştirerek kiliseye çevirmişti.⁷² Ahmed el-Mücâhid ise Cristovão da Gama'ya elçi göndererek savaştan ülkelerine döndükleri takdirde kendilerine zarar vermeyeceklerini beyan eden bir mektup gönderdi. Cristovão, elçiye iyi muamele ederek mor saten bir elbise, kıymetli bir madalyonla süslenmiş kızıl bir başlık hediye etti. Ancak Ahmed el-Mücâhid'e Arapça yazılmış bir mektup göndererek bu bölgeye, *Grã leão do mar*⁷³ olarak nitelendirdiği Portekiz Kralı tarafından gönderildiğini belirtti. Mektupla birlikte Ahmed el-Mücâhid'i küçük düşürmek ve kadın gibi göstermek üzere bir cımbız ve ayna gönderdi.⁷⁴ Castanhoso'nun Ahmed el-Mücâhid ve Osmanlılar hakkında kullandığı ifadeler objektif bir anlatımdan uzak olsa da birincil kaynak olması bakımından önemlidir.

Nefret söylemleri arasında yer alan ve Osmanlı kaynaklarında Portekizliler için sıklıkla kullanılan kâfir kelimesinin, XVI. yüzyıl Portekiz kroniklerinde de karşılığı bulunmaktadır. Ancak bu ifade biçiminin, Müslümanları temsilen kullanılmadığını belirtmek gerekmektedir. *Cafre* şeklinde yazılan bu terim, genellikle Afrika'nın doğusunda bulunan kabileleri küçümseyici bir dille tanımlamak için kullanılmaktadır. Söz gelimi XVI. yüzyılda Etiyopya'daki yerli Galla kabileleri için de *Cafres Galles* tabiri kullanılmıştır.⁷⁵ Zimbabve'den Mozambik'e kadar büyük bir alanda yer alan ve Portekizlilerin *Manomotapa* şeklinde adlandırdığı Mutapa Krallığı'ndaki kabileler için de *cafres* teriminin kullanıldığı görülmektedir.⁷⁶ Couto; Portekizlilerin, Müslümanlar tarafından kâfir olarak tanımlanarak küçümsendiğini söylemektedir.⁷⁷

Couto; Hindistan'da kurulan Portekiz hakimiyetinin İstanbul'dan Malaka'ya kadar olan Müslüman devletler için dayanılmaz bir durum olduğuna dikkat çekmektedir. Kutsal topraklara, tüccar ve hac kervanlarına verilen zararlar neticesinde kadılar tarafından Portekizliler için fetvalar verildiğini kaydeden Couto'nun ifadelerinde Portekizlilere yapılan övgülerin, Müslümanları küçümseme şeklinde olduğu görülmektedir:

Konstantinopolis'ten Malaka'ya kadar olan Müslümanlar, Portekizlilerin Hindistan'ı fethetmesinin ardından bu ağır yükü o kadar katlanılmaz buluyorlardı ki, mümkün olan her fırsatta bize karşı komplo kurarak bir şekilde Hindistan'daki varlığımızı sona erdirmeye

72 Miguel de Castanhoso, *Historia das coisas que o muy Esforçado Capitão Dom Christouão da Gama Fez nos Reynos do Preste João com quatrocentos Portugueses que consigo leuou* (Lisboa: João de Barreyra, 1564), 19.

73 Deniz aslanı.

74 Castanhoso, *Historia das coisas que o muy Esforçado Capitão Dom Christouão da Gama*, 23.

75 bk. Couto, *Da Ásia*, Decada VII, Parte II/ 85.

76 Bazı örnekler için bk. Couto, *Da Ásia*, Decada IX, Capitulo XXII/ 166-167; Correia, *Lendas da Índia*, Livro Primeiro/ 560-568; Correia, *Lendas da Índia*, Livro Primeiro, Tomo I Parte II, 1859/ 570-578; Góis, *Cronica do Felicissimo Rei D. Manuel*, 10.

77 "...que assim nos chamam eles por desprezo, que tanto quer dizer como cafres...", Couto, *Da Ásia*, Decada VII Parte II/ 401.

çalışıyorlardı. Bunu; birçok kez Hindistan'a gönderilen büyük Türk donanmalarıyla, Malaka'ya karşı hareket eden Açe Sultanlığı'nın büyük kuvvetleriyle yapmaya çalıştılar. Bazen Kambay ordularıyla Diu ve Daman'daki kalelerimize karşı, bazen de Dekken Krallarının Şaul, Basein ve Goa Kalelerine karşı defalarca düzenlediği saldırılarla yaptılar. Hiçbir zaman huzur bulmadılar. Çünkü onları biber, baharat ve diğer malların ticaretinden yoksun bıraktık. Arap Boğazı üzerinden Venedikliler, Cenevizliler ve diğer Avrupalı milletlere baharat taşıyan gemilerini engellememiz onlar için dayanılmazdı. Ancak her şeyden önemlisi, dinlerinin onurunun ayaklar altına alınmasıydı. Çünkü biz, onların Muhammed'in evi [Kâbe] için yaptıkları deniz yolculuklarını [Hac] tamamen durdurmuştuk. Bu durum, onların kadıları ve sapkın yasalarının alimleri tarafından sürekli olarak gündeme getirilmekte ve uyarılar yapılmaktaydı. Bu uyarılar; Papalarımızın Hristiyan prenslere, Muhammed ismine karşı savaşmaları için yaptığı uyarılara benziyordu. Bu sebeple neredeyse her gün, kadılar tarafından dinlerinin onuruna sahip çıkmaları konusunda uyarılıyorlardı. Uyarıları dikkate almadıkları takdirde ise, ağır cezalarla tehdit ediliyorlardı. Dekken'deki Nizamşâh ve Âdilşâh Kralları, Vijayanagar Kralı'na karşı birleşerek onu yenilgiye uğratıp öldürdüklerinde ve onun hazinelerini ele geçirerek büyük ganimetlere sahip olduklarında hep birlikte Muhammed'e bu büyük zafer için şükrettiler. O sırada, tıpkı Arabistan Halifesi gibi önemli konumda olan kadıları, yüksek bir yere çıkarak şu kısa konuşmayı yaptı:

“Ey çok güçlü ve zaferlerle dolu krallar! Muhammedî milletin şerefi ve onuru olan sizler, Portekizlilerin sizlere yaptıkları büyük hakareti çok iyi biliyorsunuz. Şehirlerinizi ele geçirerek topraklarınızı zapt ettiler. Ticaretinize zarar verdikleri gibi, sizin hacca gitmenize engel oldular. Buna engel olamamanızdan dolayı Peygamberimiz utanç ve mahcubiyet içinde! Siz onun dinine [İslamiyet'e] yeteri kadar değer vermediğiniz için mi onuruza sahip çıkmıyorsunuz? Elinizde bu kadar büyük bir güç varken Portekizlileri kovamayacak kadar korkaklık ve zayıflık içinde misiniz? Kardeşimiz Türklerin Kudüs'teki kutsal yerleri, mabetleri ve kutsal emanetleri ellerinde tuttuklarını biliyorsunuz. Ve dahi Hristiyan kralların kendi inançlarına dair kutsal olan yerleri geri alacak güçte olmadığını da biliyorsunuz. Konstantinopolis İmparatorluğu'ndan [Osmanlı Devleti], Arabistan'daki ulema ve kadılardan, dinî liderlerden defalarca mektuplar aldım. Bu mektuplarda sizler gibi güçlü kralların, yeterince başarıya ulaşamamasına hayret ettiklerini belirttiler. Çünkü ihtiyaç duyduğunuz her türlü yardımı, daha önce olduğu gibi yine göndermeye hazır olduklarını ifade ediyorlar. Eğer şimdi harekete geçerseniz, Sumatra ve Maluku Adalarının kralları da Portekizlilere karşı harekete geçeceklerdir. O bölgelerdeki Portekiz kaleleri son derece harap durumda olduğu için her taraftan saldırıldığında, Portekizlilere yardım ulaşması da imkânsız hâle gelecektir. Bu sebeple Portekizlileri yok etmek, sizin harekete geçmenize bağlıdır. Yüce Peygamberimizin adına sizden rica ediyorum ve sizi uyarıyorum! Harekete geçin! Bu, Vijayanagar Kralı'na karşı elde ettiğiniz kolay zaferden çok daha büyük bir şeref ve kazanç getirecek bir zaferdir. O güçlü kralı nasıl kolayca yendiyseniz, Peygamberimizin onuru için savaşırsanız, onun yardım ve desteğini alacağınıza eminim.”⁷⁸

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Portekizliler, Müslümanları yakından takip etmekteydi. Metinlerde yer alan isimler ve hadiseler kimi zaman yanlış aktarılmış olsa da bu metinler, Müslümanlarla olan münasebetlerin seyri noktasında önemli ipucu vermektedir.

78 Couto, *Da Ásia*, Decada VIII/ 283-287.

Sonuç

Ekonomik kaygıların dinî faktörlerle harmanlanması, on altıncı yüzyılın güçlü devletleri arasındaki hakimiyet mücadelesinde belirleyici rol oynamıştır. Portekiz, Coğrafi Keşifler Dönemi’nde Kuzey Afrika’da başlayan denizcilik faaliyetlerini Asya’ya kadar genişleterek dönemin öne çıkan devletlerinden biri olmayı başarmıştır. Hindistan baharatlarına doğrudan erişmek ve Kızıldeniz ticaretini kontrol altına almak amacıyla hareket etmiştir. Ancak bu hedefi, dönemin başka bir büyük gücü olan Osmanlı Devleti’nin müdahaleleriyle büyük ölçüde sınırlanmıştır. Portekiz kralları siyasetlerini belirlerken yalnızca ekonomik çıkarlarla değil, aynı zamanda dinî sâiklerle de hareket etmiştir. Katolikliği yaygınlaştırma ve Müslüman devletlerle mücadele etme gayesi, denizaşırı politikalarının temel unsurlarından biri olmuştur. Portekiz Kralı I. Manuel ile Afonso de Albuquerque ve Lopo Soares gibi önde gelen komutanların mektuplaşmalarında Mekke, Medine ve Cidde’ye yönelik planlar açıkça dile getirilmiştir. Dönemin arşiv belgeleri ve kronikleri, Katolik Portekiz’in Hristiyanlık ile İslamiyet arasındaki rekabeti kendi üstünlüğünü vurgulamak için nasıl kullandığını göstermektedir. Bu metinlerde Hristiyanlığı yüceltme ve Müslümanları eleştirme eğilimi sıkça görülmektedir. Özellikle Hz. Muhammed’in hayatına dair yazılanlar, dönemin bakış açısını ve iki din arasındaki gerilimli münasebeti yansıtmaktadır. Portekiz’in bu politikaları, yalnızca ekonomik çıkarlarla sınırlı olmayan, aynı zamanda dinî bir üstünlük sağlama çabasını da ortaya koymaktadır. Dönemin kronik yazarları Portekizlilerin başarıları kaleme alırken şüphesiz dinî hassasiyetlerini de eserlerine yansıtmayı ihmal etmemiştir. Hz. Muhammed’e ve İslamiyet’e karşı olan nefret söylemlerine dair ifadelerde dönemin Müslüman algısı tespit edilmeye çalışılarak, bu alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Cumhur Ersin. “Endülüs’te Bir İlim ve Kültür Şehrinin Doğuşu: Gırnata Örneği”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 42(2019), 29-60.
- Albuquerque, Afonso de. *Comentarios do Grande Afonso d’Albuquerque capitão Geral que Foi das Indias Orientaes em tempo do Muito Poderoso Rey D. Manuel o Primeiro deste Nome*. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1774.
- Álvares, Francisco. *Verdadeira informação das terras do Preste João das Indias: Pelo Padre Francisco Álvares*. Lisboa: Imprensa Nacional, 1889.

- Ameer, Ali Syed. *A Short History of the Saracens*. New Delhi: Kitab Bhavan, 1926.
- ANTT, Arquivo Nacional da Torre do Tombo. *Corpo Cronológico*. Parte I Maço 12 Doc 57. <https://digitarq.arquivos.pt/details?id=3768668>
- ANTT, Arquivo Nacional da Torre do Tombo. *Corpo Cronológico*. Parte I Maço 16 Doc 122. <https://digitarq.arquivos.pt/details?id=3769188>
- ANTT, Arquivo Nacional da Torre do Tombo. *Colecção de Cartas*. Núcleo Antigo 876. Doc 38. <https://digitarq.arquivos.pt/details?id=4720841>
- Bacqué Grammont, Jean Louis- Kroell, Anne. *Mamlouks, Ottomans et Portugais en Mer Rouge: l'affaire de Djedda en 1517*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale, 1988.
- Barros, João de. *Da Asia: Dos Feitos, que os Portuguezes Fizeram no Descobrimento e Conquista dos Mares e Terras do Oriente*. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1777-1788.
- Bermudes, João. *Esta he Huma Breue Relação da Embaixada que o Patriarcha Dõ João Bermudez Trouxe do Emperador da Ethiopia Chamado Vulgarmente Preste João, ao Christianissimo, & Zelador da Fee de Christo Rey de Portugal Dom Ioão o Terceiro deste nome*, Lisboa: Casa de Francisco Correa Impressor do Cardal Inffante, 1565.
- Bonnaz, Yves. *Chroniques Asturiennes (Fin IXe Siècle) avec édition critique, traduction et commentaire*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1987.
- Boxer, Charles Ralph. *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*. London: Hutchinson of London, 1969.
- Castanheda, Fernão Lopes de. *História do Descobrimento & Conquista da India pelos Portugueses*. Livro Primeiro. Coimbra: Iohão da Barreyra & Iohão Aluarez, empresores del Rey na mesma universidade, 1551.
- Castanhoso, Miguel de. *Historia das coisas que o muy Esforçado Capitão Dom Christouão da Gama Fez nos Reynos do Preste João com quatrocentos Portugueses que consigo leuou* Lisboa: Ioã de Barreyra, 1564.
- Cerveira Pinto, Manuel. *O Douro no Garb Al-Ándalus: A Região de Lamego Durante a Presença Árabe*, 2004.
- Correia, Gaspar. *Lendas da India*.
 Livro Primeiro: <https://digitarq.arquivos.pt/viewer?id=3909674>
 Livro Terceiro: <https://digitarq.arquivos.pt/viewer?id=3909676>
- Correia, Gaspar. *Lendas da India*. Decada II, Parte II. Lisboa: Na Typographia da Academia Real das Sciencias, 1861.
- Couto, Dejanirah. *No Rasto de Hâdim Suleimão Pacha: Alguns Aspectos do Comércio do Mar Vermelho nos anos de 1538-1540*. Terceira: Angra do Heroismo, 1998.
- Couto, Diogo do. *Da Asia: Dos Feitos, que os Portuguezes Fizeram no Descobrimento e Conquista dos Mares e Terras do Oriente*. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1777-1788.
- Disney, Anthony Rendell. *A History of Portugal and the Portuguese Empire*. 2. Cilt. U.S: Cambridge University Press, 2009.
- Ferrand, Gabriel. “Şihâbeddin”, *İslâm Ansiklopedisi*. 11/ 519-529. İstanbul: 1979.
- Ferreira, Diogo- Dias, Paulo. *História de Portugal*. Lisboa: Verso de Kapa, 2016.
- García Sanjuán, Alejandro. “Las Cousas de la Conquista islámica de la península Ibérica según las Crónicas Medievales”. *Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos (MEA) SECCIÓN ÁRABE-ISLAM* 53 (2004), 101-127).

- Góis, Damião de. *Cronica do Felicissimo Rei D. Manuel*. Nşr. Joaquim Martins Teixeira de Carvalho e David Lopes. Parte III, Coimbra: Imprensa da Universidade, 1926.
- Guilmartin, John Francis. “Cidde Savaşı, Nisan 1517: Osmanlının Gücünün Teorik ve Pratik olarak Hint Okyanusu’na Yansıması”. *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu*. IV-3-14. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009.
- Hanzal, Fali. El-Arab ve’l-Burtugal fi’t-tarih. Abu Dabi: Cultural Foundation Publications, 1997.
- İbn İyas. *Memluk Devleti’nin Son Yılları Kansu Gavri ve Osmanlılar (1501-1516)*. Nşr. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021.
- Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi. *Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3296), 1a- 421b.
- Lewis, Bernard. *Çatışan Kültürler Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler* çev.Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Loureiro, Rui Manuel. “16’ncı Yüzyılın Sonlarına 17’nci Yüzyılın Başlarına Ait Portekiz Kaynaklarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri”. *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu*. III-3-14. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009.
- Loureiro, Rui Manuel. “Osmanlılar Hakkında Flander’de 1530’da Yayınlanan Portekiz Metinleri”. *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*. Ed. Dejanirah Couto. 95-116. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Machado Rocha, Augusto. “O Medievo e a Forja de um Aversário: O Islã em Al-Andaluz”. *Anais Dos Encontros Internacionais de Estudos Medievais* 13 (2020), 101-120.
- Melibârî, Ebu Yahya Zeynüddîn b. Ali b. Ahmed el-Muabberi. *Tuhfetü’l-Mücâhidîn fî Ba’zı Ahbârî’l-Burtugaliyyîn*. Kuveyt: 2017.
- Menino Avelar, Ana Paula. “Fernão Lopes de Castanheda, Gaspar Correia e Diogo do Couto: vivências e contingências na modelação da escrita de uma História da Ásia e dos seus actores”. *Diogo do Couto: História e Intervenção Política de um Escritor Polémico*. ed. Rui Manuel Loureiro e M. Augusta Lima Cruz. 43-54. Lisboa: Humus, 2019.
- Moniz, Maria Celeste. “Diogo do Couto: Percurso de uma vida e perfil de uma identidade”. *Diogo do Couto: História e Intervenção Política de um Escritor Polémico*. Ed. Rui Manuel Loureiro e M. Augusta Lima Cruz. 13-25. Lisboa: Humus, 2019.
- Mota Curto, Pedro. *História dos Portugueses na Etiópia (1490-1640)*. Porto: Campo das Letras, 2008.
- Önalan, Hava. “15. Yüzyıl Portekiz Keşiflerinin Afrika’da Tezâhürü ve Bir Hâkimiyet Göstergesi olarak Padrão Sembolü”. *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)* 40/70 (2021), 206-228. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari.908488>
- Önalan, Hava. *16. Yüzyılda Osmanlı Yönetiminde Habeş ve Portekizliler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2024.
- Önalp, Ertuğrul. *Osmanlının Güney Seferleri 16. Yüzyılda Hint Okyanusu’nda Türk-Portekiz Mücadelesi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Özbaran, Salih. *Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Özdemir, Mehmet. “Endülü’sün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 36/ 233-254. Ankara:1997.
- Resende, Vasco. “Türklerin Kökeni ile İlgili Rönesans Metinleri: 16. ve 17. Yüzyılların Portekiz Kroniklerinde Etnik Köken ve Soyağacı Tartışmaları”. *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*. Ed. Dejanirah Couto. 117-137. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.

- Ríos Saloma, Martín F. “La Reconquista: Génesis de un Mito Historiográfico”. *Historia y Grafia* 30 (2008), 191-216.
- Sánchez Saus, Rafael. “El Movimiento Martirial de Córdoba (850-859): Causas y Contexto Histórico”. *Hispania Sacra* LXXIV 149 (2022), 21-34.
- Santos, João de. *Ethiopia Oriental*. I. Lisboa: Bibliotheca de Classicos Portuguezes, 1891.
- Serjeant, Robert Bertram. *The Portuguese off the South Arabian Coast: Hadrami Chronicles*. Oxford: At the Clarendon Press, 1963.
- Şanal, Enes. “Arapça Konuşan Hristiyanlar: Mozaraplar’ın Endülüs Bilim Hayatına Katkıları (X. Asır)”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXVIII/2 (2023), 719-750. <https://doi.org/10.18513/egetid.1363081>
- Tanzi, Héctor José. “O Tratado de Tordesilhas e sua Projeção”. *Revista de História* 54/108 (1976), 533-541. <https://doi.org/10.11606/issn.2316-9141.rh.1976.77814>
- Tolan, John. “Reliques et païes: la naturalisation des martyrs de Cordue à Saint- Germain (IX siècle)”. *Aquitaine – Espagne (VIII – XIII siècle)*. 39-55. Poitiers: Université de Poitiers, 2001.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e), 5902, 8337.

